

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УРБАНІСТИЧНІ СТУДІЇ

УДК 94: 321.17 (477) «10/11»

Т. О. Чугуй

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**КОРОНАЦІЯ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА:
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ**

Стаття аналізує актуальні питання історіографії коронації Данила Романовича середини XIII ст. Розглядаються дискусійні питання, пов'язані з визначенням причин і передісторії коронації, часу і місця проведення коронації, характеру взаємин католицької церкви й Данила Романовича перед і після проведення коронації. У статті розкривається роль монголо-татарського чинника в міждержавних відносинах Русі й європейських правителів. З'ясовуються обставини виникнення легенди про «подвійну коронацію». Аналізується гіпотеза про коронацію Данила Романовича імператором Священної Римської імперії. Розглянуто висновки істориків про значення коронації в історії боротьби Романовичів за незалежний статус своїх володінь. Усе це є важливим для правильного розуміння історії Галицько-Волинської Русі.

Ключові слова: історіографія, коронація, Данило Романович, папа Римський Інокентій IV, міждержавні відносини.

Статья анализирует актуальные вопросы историографии коронации Даниила Романовича середины XIII в. Рассматриваются дискуссионные вопросы связанные с определением причин и предистории коронации, времени и места проведения коронации, характера отношений католической церкви и Даниила Романовича до и после проведения коронации. В статье раскрывается роль монголо-татарского фактора в межгосударственных отношениях Руси и европейских правителей. Выясняются обстоятельства возникновения легенды о «двойной коронации». Анализируется гипотеза о коронации Даниила Романовича императором Священной Римской империи. Рассмотрены выводы историков о значении коронации в истории борьбы Романовичей за независимый статус своих владений. Все это важно для правильного понимания истории Галицко-Волынской Руси.

Ключевые слова: историография, коронация, Даниил Романович, папа Римский Иннокентий IV, межгосударственные отношения.

The paper analyses pressing questions of the historiography of Danylo Romanovich's coronation in the middle of the XIII century. Debatable questions connected with defining the causes and prehistory of the coronation, with clearing the time and place of the coronation process, the character of relations between the Catholic church and Danylo Romanovich before and after the coronation are considered. The paper reveals the role of mongol-tatar factor in the interstate relations between Rus' and European leaders. The circumstances of appearing the legend about the "double coronation" are clarified. The hypothesis about the coronation of Danylo Romanovich by emperor of Saint Rome empire is analysed. The paper has presented the conclusions of historians about the coronation role in the history of the Romanoviches' struggle for the independent status of their possessions. All this is important for proper understanding the history of Galich-Volyn Rus'.

Key words: historiography, coronation, Danylo Romanovich, Roman pope Innocent IV, interstate relations.

Актуальність теми пов'язана з недостатньо чітким дослідженням в історіографії коронації Данила Романовича, наявністю дискусійних питань щодо ролі та значення цієї події в історії України.

Тема коронації Данила Романовича привернула увагу багатьох істориків, зокрема Я. Длугоша [104], М. Карамзіна [43], Д. Зубрицького [37], І. Шараневича [96], М. Дашкевича [30–32], О. Андріяшева [2], К. Мурковського [66], М. Грушевського [28–29], В. Абрахама [99], М. Чубатого [94–95], В. Пашути [72–74], М. Андрусяка [3], А. Великого [9], М. Войнара [10], І. Камінського [42], М. Стасіва [82], П. Грицака [27], Б. Влодарського [109], Б. Рамма [79], Ю. Свідерського [81], І. Крип'якевича [50], Я. Ісаєвича [39–41], М. Брайчевського [8].

З-поміж новіших наукових досліджень необхідно відзначити роботи М. Котляра [18; 48], О. Головка [21–24], В. Александровича і Л. Войтовича [1; 11–14], І. Паславського [68–70], В. Грабовецького [26], М. Кучинка [52–54], О. Мазура [57], П. Кральнока [49], О. Майорова [58–64], Б. Флорі [90–91], В. Бадяка [4–7], М. Волощука [15–16], М. Бендзи [101], К. Квятковського [105], М. Бартницького [100], Д. Домбровського [102–103], В. Нагірного [106], Д. Гарді [19, 2008]. Існують також студії популярного характеру, наприклад, авторства В. Полека [75, 1998] і Р. Пастуха [71, 2005].

Особливого виділення заслуговує наукова праця «Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття» [68] І. Паславського. Автор зробив широкий аналіз коронації Данила Романовича. Однак, остаточно дослідженою цю тему вважати не можна. Мета автора статті – на основі вивчення джерельної бази і наукової літератури об'єктивно розглянути дискусійні питання історіографії коронації руського правителя.

Вивчення коронації Данила Романовича має низку дискусійних питань, що необхідно розглянути детальніше. Перше дискусійне питання, на яке звертаємо увагу – причини, що спонукали князя Данила вести переговори про коронацію з папою Римським Інокентієм IV. М. Грушевський пише про те, що до коронації призвели військові дії монголо-татарів [29, с. 72]. Таку думку поділяє і М. Стасів, зазначаючи, що справа церковного єднання була тільки похідною, а визначальною стала татарська небезпека [82, с. 137–153]. П. Кральнок причинами коронації називає боротьбу Данила за австрійську спадщину і війни за землі летто-литовських племен [49, с. 55]. Такі висновки поділяє М. Кучинко, додаючи вплив фактору коронації литовського правителя Міндовга [54, с. 44]. Польський історик К. Квятковський пише про те, що причиною коронації, поряд із монголо-татарською загрозою, була небезпека втрати північних володінь [105, с. 37–60].

І. Паславський головними причинами історичного вибору Данила Романовича називає: перша – візантійський (нікейський) чинник, друга – смерть бунтівного імператора Фрідріха II Гогенштауфена і нові ініціативи Римської курії щодо організації хрестового походу, третя – коронація Міндовга [68, с. 72–73]. Вирішальним чинником у ставленні до можливої коронації, на думку дослідника, був монголо-татарський [68, с. 52].

На думку О. Майорова, «Початок переговорів галицько-волинських князів з Апостольським престолом про коронацію Данила і церковну унію збігається з поновленням переговорів про об'єднання Західної та Східної Церков, що проходили за ініціативою папи з володарями Нікеї і Болгарії, найактивніша стадія яких припадає на кінець 1240 – початок 1250-х років» [64, с. 195].

Аналізуючи передісторію коронації Данила Романовича, необхідно зауважити, що першоієрархи католицької церкви активно залучали на свій бік іноземних володарів із допомогою надання королівських титулів. Так, 1198 р. відбулася коронація правителя Кілікії Левона II, 1204 р. – болгарського володаря Івана Калояна, 1217 р. – сербського правителя Стефана Неманича, а 6 липня 1253 р. – литовського володаря Міндовга.

Історія взаємин Данила Романовича з папським престолом має декілька важливих етапів. Так, у листі від 18 липня 1231 р. папа Римський Григорій IX звертається до короля

Русі Данила з закликом прийняти католицькі обряди і звичаї, натомість обіцяє опіку престолу Св. Петра [68, с. 84].

Наступний етап відносин припадає на середину 1240-х рр. Не випадковою є участь руського архієпископа Петра Акеревича в Іліонському соборі 1245 р. Саме там папа Римський був проголошений верховним провідником Антитатарської ліги. На думку І. Паславського, Інокентій IV намагався створити перший оборонний ешелон проти татарів із Русі, Володимиро-Суздальщини й Литви [68, с. 47]. Про бажання папи Римського організувати хрестовий похід проти монголо-татарів писав також М. Дашкевич [32, с. 177–178].

Після таких знакових подій у житті Данила Романовича, як Ярославська битва 1245 р., отримання ярлика на княжіння від хана Батия, перемовин із папським послом, францисканським монахом Джованні дель Плано Карпіні, з'явився лист папи Римського Інокентія IV від 3 травня 1246 р. найяснішому королю Русі зі згодою прийняти його королівство під свою зверхність [51, с. 763–764]. Проте згодом, як правильно зауважив О. Головка, «наприкінці 40-х років XIII ст. виникла ситуація, коли князь Данило зрозумів, що йому не вдасться домогтися якоїсь користі від курії, а остання відчула, що холмський володар не налаштований на поступки у питаннях віри» [24, с. 206].

Новий етап відносин Данила Романовича й Інокентія IV, якого А. Дж. Тойнбі назвав одним із найвидатніших пап [86, с. 229], був пов'язаний із загостренням русько-монгольських протиріч. На думку Л. Войтовича, Данило Романович відважився на активні дії щодо коронації, отримавши інформацію про тяжку хворобу Батия, початок боротьби за його спадщину. Безпосереднім поштовхом послужили події в землях Північно-Східної Русі [13, с. 326]. Йдеться про розгром військ зятя і союзника Данила – володимиро-суздальського князя Андрія Ярославовича біля Переяслава Заліського 24 липня 1252 р. військами монгольського еміра Неврюя. Похід племінника Батия – еміра Куремси наприкінці 1252 р. – на початку 1253 р. на Пониззя і Південну Волинь також змушував князя Данила тісніше співпрацювати з католицькою церквою. П. Грицак із приводу такої співпраці зауважив, що «Данило уявляв собі коронацію й унію як складові частини великого, всхристиянського походу на татарів, типу перших трьох хрестоносних походів» [27, с. 103].

Відновлення контактів із папою Римським відбулося не без участі угорського короля Бели IV. Як наслідок, 14 травня 1253 р. папа Римський Інокентій IV видав буллу з закликом до християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії й Помор'я (Померанії) організувати хрестовий похід проти монголо-татарів [13, с. 328]. Однак, як правильно підмітив О. Головка, цей заклик виявився лише словесною декларацією [21, с. 344].

Наступним дискусійним питанням є датування пропозицій щодо прийняття корони князем Данилом в «Галицько-Волинському літописі» [56, с. 412–413]. Маємо на увазі два повідомлення. Одне – про перебування Данила Романовича у Кракові після походу до Чехії, інше – пропозиція озвучена єпископом Веронським і Кремонським Яковом Браганцом. Деякі вчені, зокрема М. Чубатий [94, с. 50–51], В. Пашуто [73, с. 254], І. Хома [92, с. 126–136], І. Паславський [68, с. 49], А. Горський [25, с. 211], відносять ці події до 1248–1249 рр., натомість О. Головка – до 1252 р. [21, с. 344], а Б. Влодарський – до кінця липня 1253 р. [109, с. 145], Л. Махновець – до серпня – вересня 1253 р. [56, с. 412–413], М. Котляр – до кінця липня – осені 1253 р. [18, с. 278; 48, с. 301]. Зазначимо, що відмова князя коронуватися була пов'язана з монголо-татарським чинником і відсутністю реальної допомоги в боротьбі з загарбниками [56, с. 413].

Інше важливе дискусійне питання – датування коронації Данила Романовича. В історичній літературі триває дискусія з цього приводу. Так, М. Карамзін уважав, що ця подія сталася в 1253 або 1254 рр. [43, с. 33]. М. Костомаров [46, с. 154; 47, с. 68], Д. Зубрицький [37, с. 131], І. Шараневич [96, с. 97] і В. Білинський [7, с. 37] пишуть про 1255 р. Натомість М. Дашкевич вважає, що коронація відбулася восени 1253 р. [31, с. 34], М. Грушевський – пізньою осінню 1253 р. [28, с. 36–37] або в середині – другій половині

1253 р. [29, с. 72–73], В. Абрахам – у серпні – вересні або грудні 1253 р. [99, с. 134], М. Котляр – у жовтні – листопаді 1253 р. [18, с. 281; 48, с. 300]. Д. Дорошенко [34, с. 90], П. Грицак [27, с. 99], Б. Влодарський [109, с. 143–144], М. Ждан [38, с. 13], Н. Полонська-Василенко [77, с. 200], П. Толочко [87, с. 22; 88, с. 324], Я. Ісаєвич [39, с. 21; 41, с. 9], І. Овсій [67, с. 53], Б. Флоря [90, с. 165], Я. Дашкевич [33, с. 36], Ю. Терещенко [84, с. 186–187; 85, с. 76] також зупинились на 1253 р., а М. Волощук [15, с. 152] і М. Єльников [35, с. 73] – на другій половині 1253 р. Р. Коритко дійшов висновку, що коронація відбулася восени 1253 р. [45, с. 53], І. Паславський – пізньої осені 1253 р. [68, с. 5, 70], а І. Левкович [55, с. 43], Л. Махновець [56, с. 413] і О. Головка [21, с. 345] – наприкінці 1253 р., ймовірно, у грудні. Про останній місяць 1253 р. пишуть В. Грабовецький [26, с. 5, 19], П. Кралюк [49, с. 56], І. Коваль і О. Коваль [44, с. 59], Г. Савчук [80, с. 70], Ю. Гаврилюк [17, с. 16], М. Кучинко [54, с. 41, 44] і В. Бадяк [6, с. 236]. І. Шевців [97, с. 44] часом коронації називає початок грудня 1253 р., а В. Нагірний [106, с. 278] і Д. Домбровський [103, с. 354] – кінець грудня 1253 р. Про зиму 1253–1254 рр. пишуть К. Квятковський (грудень – січень) [105, с. 48–51] і Д. Хрустальов [93, с. 365]. М. Чубатий [94, с. 60], В. Пашуто [73, с. 259], І. Крип'якевич [50, с. 132] відносять подію до початку 1254 р. Л. Войтович зазначає, що датою коронації можна вважати Різдво 7 січня 1254 р. [13, с. 329]. Натомість О. Головка можливою датою коронації називає 25 грудня 1253 р. [24, с. 183]. Цікаво, що саме в другій половині 1253 р. з Нікеї до папи Римського було відправлено посольство для укладання церковної унії [64, с. 197].

Щоб краще розібратися з питанням датування коронації Данила Романовича, треба звернути увагу на джерела. Оскільки в «Галицько-Волинському літописі» відсутня чітка хронологічна сітка, нам може допомогти польське джерело – «Аннали Красінських», де коронація датована 1253 р. [108, с. 132]. В іншому тогочасному джерелі – «Житті папи Інокентія IV» Ніколо да Кальві звістку про коронацію Данила Романовича не датовано, щоправда редактори вказали на 1246 р. [13, с. 311].

Ще одне дискусійне питання, яке прямо пов'язане з попереднім – легенда про «подвійну коронацію» Данила Романовича. На думку Я. Ісаєвича, джерелом версії про дві коронації стало неправильне розуміння М. Меховським інформації з рукопису Я. Длугоша [41, с. 11]. Нагадаємо, що Я. Длугош спочатку написав про коронацію Данила під 1253 р., але потім виправив цю дату на 1246 р., говорячи про бажання Данила Романовича перейти до віри латинської [104, с. 70–71]. Із цього приводу Д. Домбровський зазначає, що Я. Длугош перекрутив факти [102, с. 109–122]. Я. Затилук і К. Кириченко вважають, що сам Я. Длугош не передбачав можливості двох коронацій [36, с. 123]. Проте наступники Я. Длугоша допустили помилки. Так, М. Меховський датував першу коронацію 1246 р., написавши про відновлення попередньої коронації під 1253 р. [13, с. 316–317]. Інший відомий польський автор – М. Стрийковський, говорить про коронацію 1246 р. у Києві, а 1253 р. – у Дорогичині, називаючи Данила Романовича «королем Київським» [83, с. 362, 368]. Ще одним автором, який датував коронацію 1246 р. був італієць О. Рейналді [13, с. 311].

Щодо плутанини, яку допустив Я. Длугош, Л. Войтович слушно зауважив наступне: «Ян Длугош першим, маючи повну і правдиву інформацію про ці події, відмовився від неї на користь свідомо сфальшованої реляції, яка принижувала короля Данила. Ця реляція виникла під впливом сучасного хроністу міжконфесійного протистояння, породженого намаганням замінити православну ієрархію католицькою на анексованих Польщею землях королівства Русі» [13, с. 320]. Важливим нюансом, який треба враховувати, є той факт, що 1246 р. абат Опізо був легатом у Польщі, не маючи на той час повноважень щодо Русі [13, с. 318]. Таким чином, Я. Длугош не тільки сформував схему про відступництво Данила Романовича і його батька Романа Мстиславовича, а й став причиною вироблення подальшими польськими істориками легенди про «подвійну коронацію». Хоча були й такі автори, які взагалі висловили сумніви щодо факту коронації, наприклад, О. Гваньїні [20, с. 494].

Наступне дискусійне питання – гіпотеза О. Майорова про коронацію Данила Романовича імператором Священної Римської імперії Фрідріхом II Гогенштауфеном у Відні

1237 р. [60, с. 32–52; 62, с. 180–186]. Дослідник на основі інформації про передачу кредитором імператора Фрідріха II Генріхом Колодою послам короля Русі 500 марок сріблом вибудував версію про те, що гроші «мали стати компенсацією витрат Романовичів у зв'язку з походом до Австрії, а також винагородою за перехід на сторону німецького імператора» [62, с. 183]. На думку О. Майорова, присвоєння руському князеві королівського титулу, очевидно, стало наслідком його союзу з імператором [62, с. 185]. Перша зустріч з імператором відбулася в часовий проміжок із січня по першу половину квітня 1237 р., друга – влітку 1248 або 1249 рр. у Пресбурзі [61, с. 150]. Отримання королівського титулу Данилом Романовичем від імператора Фрідріха II мало означати припинення васальної залежності від угорського короля Бели IV [60, с. 42]. На наш погляд, О. Майоров фактично висунув нову версію «подвійної коронації», оскільки визнає також офіційну церемонію коронації Данила в грудні 1253 р. [61, с. 147]. Однак, ця гіпотеза не є достатньо обгрунтованою.

Особистість папського легата Опізо, який згідно з даними «Галицько-Волинського літопису» коронував Данила Романовича [56, с. 413], також викликала дискусію серед істориків. У «Житті папи Інокентія IV» Ніколо да Кальві пишеться, що Данила Романовича коронував папський легат, абат з Мазарію [107, с. 592]. На думку О. Майорова, йдеться про легата Опізо з Мезано [63, с. 191].

Думки ж науковців щодо функцій Опізо розділилися. Якщо Б. Рамм [79, с. 169] і М. Котляр [18, с. 280] уважають Опізо папським легатом у Пруссії й Лівонії, то М. Чубатий [94, с. 59], Ю. Свідерський [81, с. 119], Л. Войтович [13, с. 318] – легатом у Польщі. Головним при цьому залишається те, що інформація Ніколо да Кальві є підтвердженням факту офіційної коронації [63, с. 192].

Ще одне актуальне питання – вибір місця коронації. Так, П. Грицак виступає проти думки, що коронація відбулася в Дорогичині для того, щоб не дражнити татарів [27, с. 105]. Натомість Л. Войтович пише, що так Данило Романович намагався якомога довше зберегти факт коронації в таємниці від монголів [1, с. 151]. На думку Я. Ісаєвича, Данило Романович місцем коронації «обрав Дорогичин на Підляшші, щоб підкреслити свої права на це місто, де свого часу розгромив тевтонських лицарів» [39, с. 21]. Такі науковці, як М. Котляр [48, с. 300] і О. Головка [21, с. 346] пов'язують вибір Дорогичина для проведення коронації з військовими діями проти ятвягів і литовців. О. Майоров також висловив припущення про те, що з легатом Опізо велися переговори про допомогу в боротьбі з язичниками Прибалтики [59, с. 26–43].

Необхідно зазначити, що у коронації в Дорогичині, окрім папського легата Опізо, взяли участь краківський єпископ Ян Прандота, руські єпископи, княгиня Романова, князі Василько Романович, Лев Данилович, малопольський князь Болеслав V Сором'язливий, мазовецький князь Земовит Конрадович і бояри.

В історичній науці можна зустріти різні думки щодо значення коронації Данила Романовича. Так, М. Котляр схильний применшувати значення коронації Данила, зазначаючи, що королівський титул був примарним і не впливав на міжнародний статус і внутрішнє становище Галицько-Волинського князівства [48, с. 67]. Йому опонує О. Головка, пишучи: «коронація Данила Романовича мала велике політичне значення для Русі, оскільки сприяла зростанню авторитета холмського володаря в контактах із західними сусідами – католицькими монархами Центральної Європи. Отримання нового титулу, авторитетного в Європі, відіграло велику роль для піднесення політичної ваги руського володаря і в східнослов'янському середовищі» [21, с. 346]. Л. Войтович зауважив, що прийняття королівської корони означало повну відмову від ординської залежності, розрив васальних відносин та зрівняння колишнього васала з сюзереном [12, с. 273]. Учений дійшов висновку, що приймаючи титул короля Русі, «Данило Романович, однозначно, підкреслював власні претензії на об'єднання під своєю зверхністю усіх земель, які колись визнавали старшинство Києва» [13, с. 323]. Підтвердженням цьому є те, що Інокентій IV титулував

Данила «Ясновельможним королем Русі» [89, с. 62–65, 74, 76–77]. Назва королівство Русі в XIII ст. означала федерацію або конфедерацію руських князівств. Такі висновки зробили Я. Ісаєвич [41, с. 3–29], Д. Гарді [19, с. 37–49], Л. Войтович [13, с. 323].

На думку М. Войнара, коронація мала на увазі повну відмову від ординської залежності, а унія передбачала розрив церковних зв'язків із Візантією [10, с. 105–118]. У цьому ж руслі пише Л. Войтович: «Коронація та нова титулатура Данила Романовича свідчили про безсумнівну декларацію повної незалежності її володаря з погляду і європейського, і монгольського права» [13, с. 324]. Мілітарно-політичним союзом або протитатарським пактом назвав свого часу коронацію Е. Камінський [42, с. 119–125].

М. Стасів [82, с. 151–152] і М. Кучинко [53, с. 348] сходяться на тому, що королівська корона була політико-правовим актом визнання за Данилом спадкових прав щодо давньої Київської держави. Про визнання папою Римським Інокентієм IV де-факто королем Русі й перехід традицій Києва на Захід писали також А. Великий [9, с. 103–104], Н. Полонська-Василенко [76, с. 82; 77, с. 201]. О. Головка підсумував, що факт коронації свідчив про незалежний статус держави Романовичів [21, с. 347].

Велике значення коронації Данила Романовича для зовнішньої політики Галицько-Волинської Русі відзначили у своїх працях М. Дашкевич [30, с. 99–100], Н. Полонська-Василенко [76, с. 81], А. Великий [9, с. 103–104], П. Грицак [27, с. 107] й І. Паславський [68, с. 89].

Розглядаючи питання коронації Данила Романовича, не можна обійти релігійні аспекти. М. Котляр вважає, що Данило вагався з прийняттям рішення щодо коронації, не бажаючи проникнення папських місіонерів до його країни. Але постійна загроза з боку Орди спонукала князя вести переговори з папою – в єдиному розрахунку на його допомогу проти татарів [48, с. 300]. На думку Л. Войтовича, «приймаючи корону, Данило Романович погоджувався і на унію з Римом» [13, с. 329]. Інший дослідник – Б. Флоря зробив висновок, що унія була укладена на умовах римсько-болгарської унії 1204 р. зі збереженням східного обряду [91, с. 198–208].

Незаперечним є той факт, що Данило Романович був зацікавлений у проведенні загального церковного собору для об'єднання церков. Необхідно зазначити, що свого часу 1215 р. IV Латеранський собор ухвалив IX соборний декрет «Про різні обряди в єдності віри», у якому проголошувалися рівносвятість і рівноправність католицького і православного обрядів. Крім того, булла папи Римського 1247 р. гарантувала Руській церкві східний обряд. Таким чином, прийнявши королівський вінець, Данило Романович зберіг для православних віруючих недоторканність грецького обряду.

Подальша історія відносин короля Данила з католицькою церквою виявилася непростою. Якщо Інокентій IV 19 травня 1254 р. запропонував пруському архієпископу розпочати підготовку до хрестового походу проти монголів [21, с. 346; 22, с. 82], то новий папа Римський – Олександр IV (від грудня 1254 р.) через непоступливість короля Русі в релігійних питаннях змінив політику щодо Данила Романовича, підтримавши його опонента – литовського правителя Міндовга. Так, 6 березня 1255 р. папа Римський дозволив литовському королю захоплювати деякі руські землі [78, с. 23]. Далі була поновлена юрисдикція католицького Любуського єпископа над католиками Русі. 1257 р. справа навіть трохи не дійшла до хрестового походу проти Данила. Причиною було те, що останній не впустив до своїх володінь католицьких місіонерів і монахів. Остаточо відносини перервалися в березні 1257 р., коли Олександр IV видав буллу з закликом до короля Русі одуматися. Натомість у відносинах католицької церкви і монголо-татарів у цей час сталися зміни. Так, 1258 р. папа Римський заборонив монахам-місіонерам закликати до хрестового походу проти монголів через військові дії останніх на Близькому Сході, спрямовані на боротьбу з мусульманами. Тут маються на увазі такі історичні події, як захоплення Багдада ханом Хулагом 1258 р., вихід монголо-татарів до берегів Середземного моря 1259 р. Однак східна політика Олександра IV не була сталою. Вже 25 січня, 21 березня і 8 квітня 1260 р.

папа Римський закликав лицарів Тевтонського ордену до походу проти монголів із передачею тих руських земель, які вони зможуть завоювати [65, с. 369–370].

Отже, коронація Данила Романовича викликала значний інтерес у дослідників. Здійснивши аналіз причин коронації, можна зробити висновок, що головними чинниками стали наступальні дії монголо-татарів і литовська загроза. Стосовно часу коронації, то найвірогідніше це була друга половина 1253 р. Легенда про «подвійну коронацію», запропонована польськими авторами є наслідком помилкового розуміння інформації поданої Я. Длугошем, а гіпотеза О. Майорова про коронацію Данила Романовича імператором Священної Римської імперії не підкріплена належними доказами.

Значення коронації полягає у тому, що Данило, отримавши авторитетний у Європі монарший титул, розпочав боротьбу за відновлення незалежного статусу своїх володінь й утвердження старшинства серед руських правителів. Справа ж церковної унії не витримала випробування часом. На цьому фоні, логічним є висновок М. Грушевського про те, що королівський титул Данила Романовича залишився самотньою пам'яткою першої ефемерної руської унії [29, с. 73].

Література

1. Александрович В. С. Король Данило Романович / В. С. Александрович, Л. В. Войтович. – Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2013. – 240 с.
2. Андрияшев А. М. Очерк по истории Волынской земли до конца XIV ст. / А. М. Андрияшев. – К.: Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1887. – 234 с.
3. Андрусак М. Унія з Римом і коронація Данила / М. Андрусак // Збірник матеріалів V Наукової конференції НТШ. – Торонто, 1954. – С. 132–137.
4. Бадяк В., Максимович І. Вінець королівства. Корона Данила Галицького: відома, загадка, міфічна / В. Бадяк, І. Максимович. – Тернопіль: Лілея, 2003. – 64 с.
5. Бадяк В. Коронація Данила Галицького і доля його корони / В. Бадяк // Король Данило Романович і його місце в українській історії: матеріали міжнародної наук. конф. (Львів, 29–30 листопада 2001 р.) / Редкол.: Я. Дашкевич та ін. – Львів: ВМС, 2003. – С. 107–118.
6. Бадяк В. Реалії і міфи коронації Данила Галицького та доля корони / В. Бадяк // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали Міжнародної наук. конф. (Львів, 29–30 листопада 2007 р.). – Львів: Б. в., 2008. – С. 236–259.
7. Білинський В. Україна-Русь: історичне дослідження: у 3 кн. / В. Білинський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. – Кн. 2: Князі Галицькі-Острозькі. – 376 с.
8. Брайчевський М. Галицько-Волинське королівство / М. Брайчевський // Хроніка-2000. – К.: Укр. письменник, 1999. – Вип. 31–32. – С. 84–101.
9. Великий А. Г. Проблема коронації Данила / А. Г. Великий // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*. – Romae, 1954. – Vol. 2(8). – Fasc. 1–2. – P. 95–104.
10. Войнар М. М. Корона Данила в правно-політичній структурі Сходу (Візантії) / М. М. Войнар // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*. – Romae, 1954. – Vol. 2(8). – Fasc. 1–2. – P. 105–118.
11. Войтович Л. Король Данило Романович: політик і полководець / Л. Войтович // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали Міжнародної наук. конф. (Львів, 29–30 листопада 2007 р.). – Львів: Б. в., 2008. – С. 22–97.
12. Войтович Л. В. Галицько-Волинські етюди / Л. В. Войтович. – Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2011. – 480 с.
13. Войтович Л. В. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть / Л. В. Войтович. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. – 478 с.
14. Войтович Л. «Подвійна» коронація Данила Романовича: загадка легенди чи реальний факт / Л. Войтович // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2015. – Вип. 9. – С. 133–143.

15. Волощук М. М. Військово-політичні стосунки Угорського королівства з Галицьким та Галицько-Волинським князівством (кінець XII–XIII ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника / М. М. Волощук. – Івано-Франківськ, 2005. – 231 с.
16. Волощук М., Курін М. Коронація Данила Романовича в зовнішній політиці й дипломатії Інокентія IV: короткий нарис історіографії / М. Волощук, М. Курін // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2010. – Сер. Історія. – Вип. 18. – С. 129–136.
17. Гаврилюк Ю. Дорогичин – місто короля Данила / Ю. Гаврилюк // Король Данило Галицький у пам'ятках історії та культури: краєзнавчий історико-культурологічний навч. посібник / Упорядн.: Б. Гаврилів, І. Миронюк. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – С. 14–17.
18. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / НАН України; Ін-т історії України; за ред. М. Ф. Котляра. – К.: Наук. думка, 2002. – 400 с.
19. Гарді Д. “Rex Ruscie” olim “rex Gallicie” / Д. Гарді // Дорогичинь 1253: матеріали Міжнародної наук. конф. з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2008. – С. 37–49.
20. Гваньїні О. Хроніка Європейської Сарматії / Упорядкування і пер. Ю. Мицика / О. Гваньїні. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 1006 с.
21. Головка О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О. Б. Головка. – К.: Стило, 2006. – 575 с.
22. Головка О. Держава Романовичів у східноєвропейській політиці Римської курії 40–50-х років XIII ст. / О. Головка // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – Вип. 2. – С. 67–84.
23. Головка О. Б. Коронація князя Данила Романовича в контексті ідеологічного життя і міжнародних зв'язків слов'янства Східної Європи / О. Б. Головка // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2013. – Вип. 23. – С. 213–230.
24. Головка О. Некороновані і короновані королі Південно-Західної Русі / О. Головка // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2015. – Вип. 9. – С. 183–216.
25. Горский А. А. Русь: От славянского расселения до Московского царства / А. А. Горский. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 368 с.
26. Грабовецький В. Коронація Данила Галицького 1253 року. – Івано-Франківськ: Б. в., 2003. – 24 с.
27. Грицак П. Галицько-Волинська держава / П. Грицак. – Нью-Йорк: НТШ, 1958. – 176 с.
28. Грушевський М. С. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи / М. С. Грушевський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів: НТШ, 1901. – Т. 41. – С. 1–72.
29. Грушевський М. С. Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К.: Наук. думка, 1993. – Т. 3. – 588 с.
30. Дашкевич Н. П. Княжение Даниила Галицкого, по русским и иностранным известиям / Н. П. Дашкевич. – К.: Унив. тип., 1873. – 158 с.
31. Дашкевич Н. П. Первая уния юго-западной Руси с католичеством / Н. П. Дашкевич. – К.: Тип. Императорского ун-та Св. Владимира, 1884. – 46 с.
32. Дашкевич Н. П. Переговоры пап с Даниилом Галицким об унии юго-западной Руси с католичеством / Н. П. Дашкевич // Киевские университетские известия. – 1884. – № 8. – С. 136–181.
33. Дашкевич Я. Галицько-волинські землі на перехресті орієнтацій: Захід, Русь, Схід (кінець X – середина XIV ст.) / Я. Дашкевич // Українські землі часів короля Данила

- Галицького: церква і держава: статті й матеріали / Редкол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич та ін. – Львів: Логос, 2005. – С. 27–38.
34. Дорошенко Д. І. Нарис історії України: у 2 т. / Д. І. Дорошенко. – К.: Либідь, 1992. – Т. 1. – 228 с.
35. Єльніков М. В. Золотоординські часи на українських землях / М. В. Єльніков. – К.: Наш час, 2008. – 192 с.
36. Затилюк Я., Кириченко К. Повідомлення «Анналів» Яна Длугоша про коронацію Данила Романовича та їх походження / Я. Затилюк, К. Кириченко // *Ruthenica*. – 2016. – № 13. – С. 108–136.
37. Зубрицкий Д. И. История древнего Галичско-Русского княжества: в 3 ч. / Д. И. Зубрицкий. – Львов: Тип. Ставропиг. ин-та, 1852–1855. – Ч. 3. – 314 с.
38. Ждан М.-Б. До питання про залежність Галицько-Волинської Русі від Золотої Орди / М.-Б. Ждан. – Мюнхен; Нью-Йорк: Укр. істор. т-во, 1968. – Сер. Історичні студії. – Ч. 8. – 37 с.
39. Ісаєвич Я. Д. Галицько-Волинська держава: короткий нарис історії галицько-волинських земель в кінці XI–XIV ст. / Я. Д. Ісаєвич. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 39 с.
40. Ісаєвич Я. Галицько-Волинське князівство доби Данила Галицького та його нащадків / Я. Ісаєвич // *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького: історичні та культурологічні студії*. – Львів: Б. в., 2001. – Т. 3. – С. 3–12.
41. Ісаєвич Я. До історії титулатури володарів у Східній Європі / Я. Ісаєвич // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – Вип. 2. – С. 3–29.
42. Камінський І. Корона Данила в правно-політичній структурі Заходу / І. Камінський // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*. – Romae, 1954. – Vol. 2(8). – Fasc. 1–2. – P. 119–125.
43. Карамзин Н. М. История государства Российского: в 12 т. / Н. М. Карамзин. – М.: Наука, 1992. – Т. 4. – 478 с.
44. Коваль І., Коваль О. Корона Данила Галицького / І. Коваль, О. Коваль // *Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: статті й матеріали / Редкол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич та ін.* – Львів: Логос, 2005. – С. 57–60.
45. Коритко Р. Таємниця корони Данила Галицького / Р. Коритко // *Король Данило Галицький у пам'ятках історії та культури: краєзнавчий історико-культурологічний навч. посібник / Упорядн.: Б. Гаврилів, І. Миронюк*. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – С. 53–60.
46. Костомаров М. Історія України в життєписах визначних її діячів / Пер. О. Барвінського / М. Костомаров. – Львів: НТШ, 1918. – 493 с.
47. Костомаров М. Князь Данило Романович Галицький / М. Костомаров // *Галерея портретів*. – К.: Веселка, 1993. – 326 с.
48. Котляр М. Ф. Данило Галицький: біографічний нарис / М. Ф. Котляр. – К.: Альтернативи, 2002. – 328 с.
49. Кралюк П. Чому князь Данило прийняв королівську корону? / П. Кралюк // *Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: статті й матеріали / Редкол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич та ін.* – Львів: Логос, 2005. – С. 53–57.
50. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство: 2-ге вид. зі змінами і доповненнями / І. П. Крип'якевич. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 220 с.
51. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти / О. Купчинський. – Л.: НТШ, 2004. – 1283 с.
52. Кучинко М. М. Нариси стародавньої і середньовічної історії Волині (від палеоліту до середини XIV ст.) / М. М. Кучинко. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 208 с.
53. Кучинко М. М. Волинська земля в X – першій половині XIV ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.04 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки / М. М. Кучинко. – Луцьк, 1998. – 493 с.

54. Кучинко М. Значення коронації Данила Романовича для Волинської землі / М. Кучинко // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – Вип. 2. – С. 40–49.
55. Левкович І. Нарис історії Волинської землі (до 1914 року) / І. Левкович. – Вінніпег: Волинський видавн. фонд, 1953. – 110 с.
56. Літопис руський: За Іпатським списком / Пер. з давньоруської Л. Є. Махновець; відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
57. Мазур О. Вінець та вінування Данила Романовича / О. Мазур // Галич в доісторії і середньовіччі: матеріали Міжнародної археологічної конференції (до 750-ліття коронування короля Данила Галицького). – Галич, 2003. – С. 52–53.
58. Майоров А. В. Был ли Даниил Галицкий коронован папой Иннокентием IV ? / А. В. Майоров // Русин. – Кишинев, 2011. – № 3. – С. 42–49.
59. Майоров А. В. Даниил Галицкий и крестовый поход в Пруссию / А. В. Майоров // Русин. – Кишинев, 2011. – № 4. – С. 26–43.
60. Майоров А. В. Даниил Галицкий и Фридрих Воинственный: русско-австрийские отношения середины XIII века / А. В. Майоров // Вопросы истории. – 2011. – № 7. – С. 32–52.
61. Майоров А. Когда Даниил Романович стал «королем Руси»? / А. Майоров // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2015. – Вип. 9. – С. 145–154.
62. Майоров О. Невідомий епізод 1237 року у взаєминах князя Данила Романовича з імператором Фрідріхом II / О. Майоров // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – Вип. 4. – С. 180–186.
63. Майоров О. Звістка Ніколо да Кальві, капелана папи Інокентія IV, про коронацію Данила Романовича / О. Майоров // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2011. – Вип. 4. – С. 187–192.
64. Майоров О. Між Нікеєю та Римом: коронація Данила Романовича у світлі зовнішньої політики і династичних зв'язків галицько-волинських князів / О. Майоров // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2011. – Вип. 5. – С. 189–198.
65. Матузова В. И., Назарова Е. Л. Крестоносцы и Русь. Конец XII в. – 1270 г. Тексты, перевод, комментарий / В. И. Матузова, Е. Л. Назарова. – М.: Индрик, 2002. – 488 с.
66. Мурковский К. Даниил Романович Галицкий в сношениях с Римом / К. Мурковский. – К., 1898. – 25 с.
67. Овсій І. О. Зовнішня політика України від давніх часів до 1944 р. / І. О. Овсій. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.
68. Паславський І. Коронація Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття / І. Паславський // Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів: Місіонер, 2003. – 112 с.
69. Паславський І. Політика римської курії щодо Галицько-Волинської держави за понтифікатів Інокентія IV та Олександра IV. Порівняльний аналіз / І. Паславський // Апологет: богословський збірник Львівської духовної академії УПЦ КП. – Львів, 2010. – № 1–4(20–23): матеріали II Міжнародної наук. конф. «Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво» (Львів, 23–24 листопада 2010 р.). – С. 18–24.
70. Паславський І. Хто був ініціатором русько-римського зближення у 40-х роках XIII століття: Данило Романович чи Інокентій IV ? / І. Паславський // Княжа доба: історія і культура. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – Вип. 6. – С. 153–172.
71. Пастух Р. Корона Данила Галицького: вибрані статті, нариси, інтерв'ю, рецензії, есеї / Р. Пастух. – Дрогобич: Коло, 2005. – 640 с.
72. Пашуто В. Т. О политике папской курии на Руси (XIII век) / В. Т. Пашуто // Вопросы истории. – 1949. – № 5. – С. 52–77.

73. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 330 с.
74. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Наука, 1968. – 474 с.
75. Полек В. Коронація і корона Данила Галицького: думки і спостереження не-історика / В. Полек. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. – 48 с.
76. Полонська-Василенко Н. Король Данило на тлі історичної доби / Н. Полонська-Василенко // *Визвольний шлях*. – 1954. – Кн. 9. – С. 77–83.
77. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України: у 2 т. – 3-тє вид. / Н. Д. Полонська-Василенко. – К.: Либідь, 1995. – Т. 1. – 588 с.
78. Правда про унію: документи і матеріали / Редкол.: Д. А. Яремчук (гол.) та ін. – 3-тє вид., доповнене. – Львів: Каменярь, 1981. – 448 с.
79. Рамм Б. Я. Папство и Русь в X–XV вв. / Б. Я. Рамм. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1959. – 283 с.
80. Савчук Г. Дві коронації середини XIII ст. – Данило Галицький і Міндовг Литовський / Г. Савчук // *Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: статті й матеріали* / Редкол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич та ін. – Львів: Логос, 2005. – С. 65–74.
81. Свідерський Ю. Ю. Боротьба Південно-Західної Русі проти католицької експансії в X–XIII ст. / Ю. Ю. Свідерський. – К.: Наук. думка, 1983. – 128 с.
82. Стасів М. Корона Данила і татари / М. Стасів // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*. – Romae, 1954. – Vol. 2(8). – Fasc. 1–2. – P. 137–153.
83. Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Русі / М. Стрийковський / Пер. Р. Івасів, віршованого тексту В. Пепа. Відп. ред. О. Купчинський. – Л.: НТШ, 2011. – 1075 с.
84. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.: навч. посібник для студентів / Ю. І. Терещенко. – К.: Перун, 1996. – 496 с.
85. Терещенко Ю. Скарби історичних традицій: нариси з історії української державності / Ю. Терещенко. – К.: Темпора, 2011. – 560 с.
86. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: в 2 т. / А. Дж. Тойнбі / Пер. з англ. – К.: Основи, 1995. – Т. 2. – 406 с.
87. Толочко П. П. Від Русі до України: вибрані науково-популярні, критичні та публіцистичні праці / П. П. Толочко. – К.: Абрис, 1997. – 400 с.
88. Толочко П. П. Давньоруські літописи і літописці XI–XIII ст. / П. П. Толочко / НАН України; Ін-т археології. – К.: Наук. думка, 2005. – 364 с.
89. Тургенев А. И. Акты исторические, относящиеся к России / А. И. Тургенев. – СПб.: Тип. Праца, 1841. – Т. 1. – 399 с.
90. Флоря Б. Н. У истоков религиозного раскола славянского мира (XIII в.) / Б. Н. Флоря. – СПб.: Алетейя, 2004. – 222 с.
91. Флоря Б. Н. Исследования по истории церкви. Древнерусское и славянское средневековье: сборник. – М.: ЦНЦ «ПЭ», 2007. – 528 с.
92. Хома І. Східноєвропейська політика папи Інокентія IV / І. Хома // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*. – Romae, 1954. – Vol. 2(8). – Fasc. 1–2. – P. 126–136.
93. Хрусталёв Д. Г. Северные крестоносцы. Русь в борьбе за сферы влияния в Восточной Прибалтике XII–XIII вв. / Д. Г. Хрусталёв. – Санкт-Петербург: Евразия, 2012. – 624 с.
94. Чубатий М. Західна Україна і Рим у XIII віці у своїх змаганнях до церковної унії / М. Чубатий // *Записки НТШ*. – Львів: НТШ, 1917. – Т. 123/124. – С. 1–108.
95. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні / М. Чубатий. – Рим; Нью-Йорк: Укр. Католицький ун-т, 1965. – Т. 1: Від початку до року 1353. – 816 с.
96. Шараневич И. И. История Галицко-Володимирской Руси. От найдавейших времен до року 1453 / И. И. Шараневич. – Львов: Тип. Ставропиг. ин-та, 1863. – 462 с.

97. Шевців І. Король Данило Галицький і його доба / І. Шевців // Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: статті й матеріали / Редкол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич та ін. – Львів: Логос, 2005. – С. 38–42.
98. Шевців І. Шануймо великі роковини 700-ліття коронації короля Данила Романовича / І. Шевців // Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: статті й матеріали / Редкол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич та ін. – Львів: Логос, 2005. – С. 43–45.
99. Abraham W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi / W. Abraham. – Lwów: Nakładem. Towarzystwa dla popierania nauki polskiej, 1904. – Т. 1. – 417 s.
100. Bartnicki M. Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264 / M. Bartnicki. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005. – 251 s.
101. Bendza M. Koronacja Daniela Halickiego w świetle planów unijnych Kościoła łacińskiego / M. Bendza // Над Бугом і Нарвою. – 2003. – № 3. – С. 25–29.
102. Dąbrowski D. Koronacja Daniela Romanowicza w relacjach Jana Długosza i jego szesnastowiecznych polskich kontynuatorów / D. Dąbrowski // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2008. – Вип. 2. – С. 109–122.
103. Dąbrowski D. Daniel Romanowicz. Król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna / D. Dąbrowski. – Kraków: Avalon, 2012. – 538 s.
104. Długosz J. Jana Długosza Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / J. Długosz. – Warszawa: PWN, 1974. – Ks. 7–8. – 396 s.
105. Kwiatkowski K. Przeciw Batu-chanowi czy Mendogowi – okoliczności, wymowa i znaczenie polityczne koronacji Daniela Romanowicza Halickiego na króla Rusi w 1253/1254 roku / K. Kwiatkowski // Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym. – 2004. – № 5. – S. 37–60.
106. Nagirnyj W. Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264 / W. Nagirnyj // Prace Komisji wschodnioeuropejskiej PAU / Pod red. A. A. Zięby. – Kraków: PAU, 2011. – Т. 12. – 362 s.
107. Nicolaus de Curbio. Vita Innocentii Papae IV / Nicolaus de Curbio // Scriptores Rerum Italicarum / Ed. L. A. Muratori. – Mediolani, 1723. – Т. 3. – P. 584–610.
108. Rocznik Krasieńskich / Ed. A. Bielowski // Monumenta Poloniae Historica. – Lwów, 1878. – Т. 3. – P. 128–133.
109. Włodarski B. Polska i Ruś: 1194–1340 / B. Włodarski. – Warszawa: PWN, 1966. – 326 s.